

- III–IV рівнів акредитації. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2012. №3. С.94–98.
5. Безверхня Г. В., Маєвський М. І. Мотиваційні фактори студентів. *Актуальні проблеми фізичного виховання: теорія та практика: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет конференції*. Умань, 2017. С.89–91.
6. Кремень В. Г. Нові вимоги до якісної освіти. *Науковий журнал Освіта України*, 2006. №45/46. С.6–7.
7. Яровенко Т. С. Тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 167–172. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/45185/41466>.
- 8 Maslow A. H. *Motivation and Personality* (2nd ed.) N.Y.: Harper & Row, 1970; СПб.: Евразия, 1999. Терминологическая правка В. Данченко. К.: PSYLIB, 2004.

Ірина ЧЕРЕЗОВА,
кандидатка психологічних наук,
доцентка кафедри психології,
Бердянський державний педагогічний
університет

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Проголошена в Україні докорінна освітня реформа має відповісти на глобальні виклики сьогодення та забезпечити розвиток освіти в умовах змін. В умовах модернізації системи освіти особлива увага приділяється реалізації компетентнісного підходу. Перехід усіх ланок освіти на компетентнісно орієнтовану модель спонукає до якісних змін у процесі безперервного професійного розвитку вчителів. Освітні стандарти Нової української школи ще більше вимагають розглядати професійну діяльність педагога через призму знань психологічних особливостей дитини. В умовах нових соціальних реалій важливого значення в системі професійних вимог до вчителя приділяється психологічній компетентності [5].

Необхідність забезпечення соціально та особистісно інтегрованого результату освіти підвищує значимість психологічної складової в професійній підготовці майбутнього фахівця. На відміну від спеціальних вузькопрофесійних навичок, які швидко застарівають, психологічна компетентність є актуальною завжди. Саме психологічна компетентність в значній мірі визначає професійний та життєвий успіх особистості.

Сьогодні проблема психологічної компетентності є затребуваною, а її значущість для підвищення ефективності педагогічної діяльності і розвитку особистості педагога – очевидною. Компетентнісний підхід до

освіти досліджували Н. Бібік, О. Гулай, О. Заблоцька, І. Зимня, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равен, А. Хуторський та ін. Важливість психологічної компетентності у структурі професійної діяльності педагога розглядали у своїх дослідженнях Г. Бал, О. Дубчак, Ю. Ємельянова, О. Казаннікова, Л. Лазаренко, А. Маркова, С. Максименко та ін. Сучасна українська наука наразі перебуває у пошуку розуміння компетентностей як мети освіти, що обумовлює актуальність осмислення феномену психологічної компетентності з точки зору компетентнісного підходу.

Поняття психологічної компетентності є предметом вивчення багатьох дослідників. У цілій низці робіт психологічна компетентність розглядається як комплекс психологічних знань і умінь, необхідних для вирішення професійних завдань у педагогічній діяльності; система психічних властивостей, що визначають успішність виконання педагогічної діяльності; наявність основ психологічних знань і досвіду, необхідних для ефективно педагогічної роботи; інтегральна акмеологічна характеристика вчителя, що дозволяє конструктивно вирішувати завдання професійної діяльності, спілкування і саморозвитку; здатність особистості ефективно застосовувати структуровану систему знань для побудови та налагодження процесу особистісної, соціальної й професійної взаємодії; сукупність комунікативних, перцептивних та інтерактивних знань; успішність та конструктивність діяльності особистості на основі ефективного застосування психологічних знань і вмінь [2; 3; 7; 8].

Спираючись на основні ідеї компетентнісного підходу в освіті, трактування поняття «психологічна компетентність» різними авторами та аналіз ключових компетентностей, які є близькими за змістом до психологічної компетентності, можна стверджувати, що психологічна компетентність – це здатність особистості до самопізнання, самоконтролю, до ефективного спілкування і взаємодії з іншими людьми, саморозвитку та самореалізації.

Основні складники психологічної компетентності розподіляються за трьома напрямками:

1. Психолого-педагогічна грамотність – це загальнопрофесійні знання.

2. Психолого-педагогічні вміння – здатність педагога використовувати свої знання в педагогічній діяльності та в організації взаємодії з учнями.

3. Професійно важливі особистісні якості, які відображаються в процесі діяльності і впливають на вихованців, а також забезпечують своєрідність зовнішньої реалізації знань і вмінь [2].

Дослідники О. Є. Клименко та І. Ю. Белова називають п'ять основних видів психологічної компетентності фахівця:

- *соціально-перцептивна компетентність* (розуміння людей, її основу складають спостережливість і принциповість);

- *соціально-психологічна* (знання закономірностей поведінки, діяльності і стосунків людини, включеної у професійну групу, колектив);
- *аутопсихологічна* (самопізнання, самооцінка, самоконтроль, уміння управляти своїм станом і працездатністю, самоефективністю);
- *комунікативна* (знання різних стратегій і методів ефективного спілкування);
- *психолого-педагогічна* (володіння методами здійснення впливу на інших) [6, с. 12].

Порівняльний аналіз теоретичних досліджень і практики дає можливість виділити в структурі психологічної компетентності такі компоненти:

- *когнітивний* (система наукових психологічних знань про людину і соціальну взаємодію людей, система адекватних уявлень про свій внутрішній психічний світ і особистісно-індивідуальні якості, розвинений соціальний інтелект, креативність, схильність до соціальної творчості);
- *рефлексивно-перцептивний* (спостережливість, уважність до людей, психологічна проникливість, уміння адекватно сприймати самого себе, прогностичні здібності, здібності до ідентифікації);
- *афективний* (чуйність до людей, розвинута емпатія і вміння співчувати, багатство і дієвість переживань, емоційна стабільність, чуйність, доброзичливість, почуття власної гідності, почуття гумору);
- *вольовий* (здатність протистояти зовнішньому тиску, здатність придушити негативні емоційні впливи і сильні переживання, здатність не допускати зривів діяльності при значних психічних і фізичних навантаженнях, самоконтроль, витримка, наполегливість у затвердженні моральних цінностей і відстоюванні моральних принципів, надійність);
- *комунікативний* (вміння спілкуватися з різними людьми, адекватно приймати і передавати інформацію, вміння будувати і висловлювати свої думки логічно, доказово і зрозуміло, мовленнєва культура);
- *регулятивний* (адаптивність, довільна саморегуляція поведінки і діяльності, володіння собою, вміння керувати своїми психічними станами і інтелектом, моральна саморегуляція);
- *ціннісно-смысловий* (соціальні норми, цінності, інтерес до людей, толерантність, гуманність, порядність, справедливість, відповідальність, моральність, самоповага).

Психологічна компетентність – уміння використовувати психологічні знання в роботі: вміння бачити за поведінкою дитини її стан, рівень розвитку пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, рис характеру, здатності орієнтуватися, опрацювати психологічну ситуацію у взаєминах між дитиною і колективом та вибирати раціональний спосіб вирішення. Психологічна компетентність учителя являє собою своєрідний особистісний інструмент, що дозволяє ефективно вирішувати різні психологічні завдання, що виникають у педагогічному процесі. Саме тому слід відмітити, що дослідження

психологічних особливостей школярів та перехід на компетентнісно орієнтовану модель освіти є передумовою визначення методичних підходів до навчання.

Уважаємо, що психологічну компетентність доцільно виділяти в якості самостійної ключової компетентності, а не складової інших ключових компетентностей. По-перше, усі навички психологічної компетентності утворюють цілісну, взаємодоповнюючу систему умінь, тому комплексний підхід до їх формування та розвитку є найбільш ефективним. По-друге, це забезпечить більш сприятливі умови для розробки та впровадження в освітній процес технологій і методів формування психологічної компетентності майбутнього фахівця.

Психологічна компетентність представляє собою інтегровану характеристику рівня професійної підготовленості педагога, яка базується на фундаментальних психолого-педагогічних знаннях і вміннях, що проявляються в єдності з особистісними якостями. Всебічні зміни, зумовлені викликами сучасності, їх вплив на особистість дитини, освітнє середовище вимагають від педагога швидкого й ефективного реагування шляхом постійного свідомого учіння, оновлення знань, свободи та гнучкості мислення. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Тому вимоги гуманістичних засад сучасної освіти можливо реалізувати лише опираючись на психологічну компетентність педагогічних працівників.

Список використаних джерел

1. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. № 1. 2009. С. 41–51.
2. Лукьянова М. И. Психолого-педагогическая компетентность учителя: Диагностика и развитие. Москва: Сфера, 2004. 144 с.
3. Мачинська Н. І. Психологічна компетентність – необхідна складник професійної компетентності майбутнього фахівця. *Інженерні та освітні технології в електротехнічних і комп'ютерних системах*. № 1, 2013. С. 123–128.
4. Науково-методичні засади формування психологічної компетентності керівників освітніх організацій у системі післядипломної педагогічної освіти: наук.-метод. посібник / за наук. ред. О. І. Бондарчук. Київ: Педагогічна думка, 2012. 144 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. *Інформаційний вісник МОН України*, 2016.
6. Овчарук О. С. Перспективи запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти. *Основна школа*. Вип. 3–4, 2005. С. 12.

7. Панок В. Г. Психологічна культура педагогічних працівників як умова розвитку здібностей та формування ціннісних орієнтацій учнів. *Психолог.* № 22. 2009. С. 3–5.
8. Рушак О. Д. Психологічна компетентність педагога як умова ефективного виконання професійної діяльності. *Психологічна культура вчителя в контексті викликів сучасності*: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Тернопіль, 2017. С. 227.

Дар'я ШАТІЛО,
вчителька початкової школи та
англійської мови,
Бердянська ЗЗСО № 11

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ МОЛОДИХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

На сучасному етапі розвитку освіти педагогічна діяльність – це процес вирішення різнопланових завдань, які спрямовані на взаємне збагачення особистості вчителя та учня, тому суспільство потребує мобільного, висококваліфікованого спеціаліста. Радикальна зміна освітніх функцій вчителя зумовила необхідність його швидкого становлення як професіонала та формування в нього здатності до саморозвитку, необхідним механізмом якого є рефлексія.

В. Сухомлинський стверджував «Якщо ви хочете бути улюбленим вчителем, дбайте про те, щоб вихованцеві було що в вас відкривати. Якщо ж ви кілька років однаковий, якщо минулий день нічого не додав до вашого багатства, ви можете стати обридлим і навіть ненависним...» [2, с. 50]. Педагог повинен постійно саморозвиватися та самовдосконалюватися, що можливо лише за умови постійної оцінки власних дій, тобто рефлексії. Зв'язок рівня професіоналізму вчителя з його здатністю до рефлексії обґрунтовується в дослідженнях Р. Бернса, який зазначав, що «учителю потрібне поглиблення знання про себе й про інших, бо навчання – це передача іншим часток свого Я» [2, с. 310]. І це закономірно, адже неможливо розуміти інших, а тим більше намагатися допомогти їм, якщо не прагнути при цьому зрозуміти самого себе.

Слід зазначити, що психологія рефлексії як наукова проблема протягом тривалого періоду цікавила багатьох науковців. Поняття «рефлексія» зустрічається вже в ідеях Аристотеля і Платона. Термін «рефлексія» в науку ввів Р. Декарт, який розробив раціоналістичну теорію самосвідомості, що розглядає свідомість як мислення. У своїй праці «Розмова з Бурманом» він зазначав: «Усвідомлювати – означає мислити й рефлексувати над власним мисленням» [1, с. 267]. Філософ ототожнював рефлексію зі здібністю індивіда зосереджуватися на змісті своїх думок,